

Slovenske protikomunistične enote

Po devetih letih je izšla dopolnjena izdaja knjige Aleša Nosea Domobranci, zdravo - Bog daj, ki se nanaša na protikomunistične enote na Slovenskem med drugo svetovno vojno. V teh letih je Nose izbrskal imena več kot dvesto oseb, ki se nahajajo na starih fotografijah.

Enota Slovenskega domobranstva med razvijanjem na bojnem položaju

Prejšnji teden je v prostorih Svetovnega slovenskega kongresa v Ljubljani Aleš Nose predstavil prenovljeno in dopolnjeno izdajo svoje knjige Domobranci, zdravo - Bog daj, ki je izšla pri založbi Modrijan. Tako čas kot tudi kraj prireditve sta predstavila primeren okvir za predstavitev knjige. Čeprav naslov knjige predstavlja uradni pozdrav in odzdrav, ki je bil predpisan v pravilniku službe Slovenskega domobranstva v nagovoru nadrejenega častnika moštvu, se Nositova knjiga ne nanaša samo na Slovensko domobranstvo. Nanaša se na vse slovenske protikomunistične enote, ki so delovale na slovenskem

narodnostnem območju med drugo svetovno vojno. Prav v teh dneh je obletnica konca druge svetovne vojne ter komunističnega prevzema oblasti v tedanji Jugoslaviji in s tem tudi na Slovenskem. Protikomunistične enote so bile, potem ko so njihovi ideološki nasprotniki prevzeli oblast, prisiljene zapustiti slovensko ozemlje. Nekatere, še posebno domobranske enote so Britanci po podli prevari in kravji kupčiji med britansko vojsko in

komunisti vrnili iz Koroške v Slovenijo, kjer so jih komunisti zločinsko pobili. Pripadniki protikomunističnih formacij, ki so ostali v tujini, pa so se morali večinoma sprijazniti z življenjem v izgnanstvu; nekateri mlajši člani tedanjih protikomunističnih formacij pa so le doživeli, da so se po desetletjih spet lahko vrnili na rodno grudo. Toliko glede primernosti časa predstavitev knjige. Kar pa se primernosti kraja predstavitev tiče, so bili

prostori, v katerih je danes sedež Svetovnega slovenskega kongresa, med drugo svetovno vojno obveščevalna točka, ki jo je uporabljal del jugoslovanske vojske v domovini. Šlo je za vojaško formacijo jugoslovanske kraljeve vojske, ki je delovala v stiku s kraljevo vlado v izgnanstvu. Večina sodelavcev te obveščevalne točke je s pomočjo izdaje komunistične tajne službe, ki je obvestila gestapo, končala v rokah gestapa, potem ko je bila konec leta 1944 aretirana prav v prostorih, kjer je danes sedež SSK. Ironično so se tisti, ki so jih zaprli gestapovci in so po koncu vojne ostali v tujini, rešili, del tistih, ki se je po vojni vrnil v domovino, pa je končal v komunističnih zaporih in tudi na moriščih. Ker so bili protikomunisti, so bili v očeh komunistov komaj kaj boljši od okupatorja ne glede na to, da so se bojevali proti njemu. In Nose je v svoji knjigi namenil del prostora tudi Jugoslovanski vojski v domovini in njenim formacijam na slovenskih tleh.

Maloštevilni četniki

Nose v svoji knjigi predstavi protikomunistične enote po sklopih glede na čas nastanka. Kot prva je predstavljena Jugoslovanska vojska v domovini ali četniki. Komunisti so jih poimenovali tudi »plava garda«, čeprav ta oznaka ni najbolj posrečena. Četniki so bili rojalisti, mednarodno na političnem polju uveljavljena barva rojalistov pa je bela. Kakorkoli, četniki so bili po nastanku prva protikomunistična vojaška formacija. Redkim je znano, da je kraljeva jugoslovanska vojska na predvečer vojne ustanovila gverilsko oziroma četniško komando, vendar pa je do vojne prišlo prezgodaj, da bi bila organizacija dokončno vzpostavljena in osebje izšolano v gverilski taktiki. Manjša skupina oficirjev pod poveljstvom polkovnika Jake Avšiča bi morala tako rekoč iz nič postaviti v Sloveniji na noge četniško gverilo, vendar je Avšič že jeseni 1941 prebegnil k partizanom in s seboj odnesel sezname aktivnih in rezervnih oficirjev, na katere bi lahko gverila računala. Komunisti so te oficirje s spletko denuncirali pri Italijanih, ti pa so jih nato internirali v taborišča. Protikomunistični tabor, tako rojalistični kot tudi drugi, je s tem v kritičnem obdobju

Pripadnika slovenskega četništva na smučarski patrulji v letu 1943

doživel hud udarec, medtem ko so komunisti lahko vzpostavljali svoje gibanje. Četniki si po tem udarcu niso več opomogli. Potem ko so jim komunisti s pomočjo italijanskega topništva jeseni 1943 zadali še hud udarec v Grčaricah, pa je četniško gibanje bolj ali manj životarilo, se ukvarjalo samo s propagando in z obveščevalno dejavnostjo in bilo brez prave vojaške moči, da bi ob koncu vojne lahko preprečilo komunistični prevzem oblasti.

Obramba vasi pred banditi

Druga formacija, ki je nastala, so bile »vaške straže«, ali kot so jih imenovali komunisti, »bela garda«. Potem ko so komunisti začeli s

svojimi akcijami, ki so bile usmerjene bolj proti lastnemu prebivalstvu kot proti okupatorjem, so v odgovor nastale vaške straže. V nasprotju z nemškimi okupatorjem se italijanski, dokler so ga komunisti pustili pri miru, ni preveč zanimal za obračunavanje med Slovenci. V odsotnosti pomoči oblasti se je podeželsko prebivalstvo obrnilo po nasvet k »neuradni oblasti«, to pa so bili ugledni vaščani – duhovniki, trgovci, učitelji, premožnejši kmetje. Organizirali so samoobrambo pred nasiljem komunistov, vendar pa so jo morali »legalizirati« pri Italijanih, ki so hoteli zagotoviti, da se te samoobrambne skupine ne bodo obrnile proti njim. Zaradi tega so jih Italijani uradno imenovali »protikomunistična prostovoljska milica«, komunisti pa so seveda to takoj uporabili za propagando, češ, kolaboracija z okupatorjem. Nose vaške straže lepo opiše in iz tega opisa izhaja, da so bile točno to, kar pove njihovo ime – vaške straže. Šlo je za samoobrambne skupnosti, ki niso imele nobene operativne moči, saj niso bile ne izšolane, ne opremljene in tudi ne vodene kot operativna vojska, niso imele poveljevalne verige in kakšne posebne ideologije – zunaj tega, da so skušali braniti svoje domove. Njihova bojna sposobnost zunaj obrambe lastne vasi je bila majhna in ravno zato so v vakuumu, ki je nastal ob kapitulaciji Italije, doživele hude izgube.

Dve struji v domobranstvu

Tretja formacija, ki jo opisuje Nose, je Slovensko domobranstvo. Nastalo je iz ostankov vaških straž in deloma tudi iz razbitih ostankov četniških enot. V nasprotju s prejšnjimi formacijami so bili domobranci odlično organizirani, po nemškem zgledu. Po nemškem zgledu so bili tudi izurjeni in opremljeni. Oficirji, ki so jih Italijani svojčas internirali, so ob kapitulaciji Italije prišli iz internacije in precej se jih je vključilo v novo formacijo, kar je še pripomoglo k kvaliteti domo-

Skupina vaških stražarjev pri pogrebni slovesnosti v Borovnici

Izkop trupel ujetnikov s Turjaka, ki so jih jeseni 1943 komunisti postrelili v Velikih Laščah

branstva. Čeprav so po vojni in tudi še danes domobranci enodušno prištevali med ideološke kolaborante, ni vse tako črno-belo. Nemci so, potem ko so leta 1943 zasedli Ljubljansko pokrajino, nameravali slovenske fante mobilizirati v nemško vojsko in jih poslati na rusko fronto, kot so to počeli na Štajerskem in Gorenjskem, ki sta bili del rajha od leta 1941. Pristop k Slovenskemu domobranstvu oziroma v nemške pomožne ali delavne službe je bila rešitev pred odhodom na fronto. Domobranci so bili obljubljeni, da bodo lahko služili na domačem območju. Poleg tega sta v domobranstvu obstajali, še posebno v vodstvu, dve politični struji. Ena je menila, da so nacisti pač manjše zlo od komunizma in so zato odkrito sodelovali z njimi. Druga struja, prozahodna, pa je bila celo v stiku z begunsko vlado. Domobranstvo so videli kot sredstvo, da bodo imeli na voljo dobro opremljeno in organizirano vojaško silo, s katero bodo lahko ob propadu nacistične Nemčije preprečili komunistični prevzem oblasti.

Nose se v svoji knjigi ni spuščal podrobneje v

politične kombinacije, ki so se tedaj preigravale v vodstvu domobranstva. Posvetil se je zlasti razčlenitvi organizacije in opreme domobranske vojske. Dodatno pa je tudi skušal kar se da orisati vsakdanje življenje domobrancev, pravilnike službe, obslužbene dejavnosti (glasba, hobiji) ... Del knjige, ki se nanaša na domobranstvo, obsega največ prostora in nanj se nanaša tudi največji del slikovnega ter nasploh zgodovinskega gradiva. V to zgodovinsko in slikovno gradivo spada še del, ki je bil zelo pomemben za veliko število pristopov v enote domobranstva. To je odkopavanje žrtev komunističnega nasilja med drugo svetovno vojno. Komunisti so skozi leta druge svetovne vojne vodili predvsem komunistično revolucijo in v ta koncept je spadalo pobijanje pro-

tikomunistične elite, se pravi vseh, ki so izobraženi, vplivni, premožni in ugledni. To so bili duhovniki, nosilci lokalne samouprave, podjetniki, premožni kmetje. Razkritje žrtev komunističnega pobijanja in ropanja, ali kot so temu rekli komunisti, rekvizicije za narodno vojsko so bile najboljši »mobilizacijski poziv« za protikomunistične enote.

Primorci in Gorenjci

Nose je omenil še dve formaciji, ki se redkokdaj omenjata. Prva je Slovenski narodni varnostni zbor. Gre za formacijo, ki je nastala leta 1943 na Primorskem na območjih, ki so med obema vojnama pripadala Italiji. Čeprav to formacijo pogosto poimenujejo tudi Primorsko domobranstvo, gre vendarle za posebno enoto, ki je delovala bolj ali manj neodvisno od poveljstva domobrancev v Ljubljani. Že ustanovitev formacije same je bila precej drugačna od drugih v Ljubljanski pokrajini, saj na Primorskem zaradi dveh desetletij pod italijansko oblastjo ni bilo nobene slovenske vojaške strukture. Ves vodstveni kader in tudi del moštva je tako prišel »od zunaj« in je bilo treba zaupanje med lokalnim prebivalstvom šele ustvariti. Prebivalstvo je bilo zaradi dveh desetletij fašistične vladavine izredno skeptično do vsega, kar je imelo še tako rahel pridih fašizma. Odziv lokalnega prebivalstva na pozive k pristopu je bil zato precej skromen in formacija se je le skromno razvila.

Zadnja protikomunistična formacija, ki jo omenja Nose, pa je bilo

General Leon Rupnik polaga venec padlim domobranci na Orlovem vrhu nad Ljubljano.

Pokopavanje žrtev komunističnega nasilja, ki je bilo razlog za pristopanje rekrutov k protikomunističnim formacijam širom slovenskega ozemlja.

t. i. Gorenjsko domobranstvo ali gorenjska samozaščita. Ker sta Gorenjska in Štajerska leta 1941 padli nemškemu rajhu, nove oblasti niso dovolile nobene slovenske vojaške organizacije. Šele proti koncu leta 1944 so se Nemci nekoliko omehčali in dovolili ustanovitve samozaščitne slovenske enote na Gorenjskem, pa še to le zato, ker je šlo na frontah Nemčiji na tesno z vojaki in so nemške oblasti presodile, da je pametneje, če zaščito na Gorenjskem prepustijo lokalnim prostovoljcem, tako sproščene nemške vojake pa prestavijo na fronto. Glede naj to, da se je ta formacija začela razvijati šele v zadnjih mesecih vojne, je jasno, da se ni niti imela časa razviti v kaj večjega kot v nekaj manjših enot v moči čete in brez višjega poveljstva.

V zadnjem poglavju knjige je Nose opisal umik protikomunističnih

Udeleženci domobranskega častniškega tečaja v Iški vasi aprila leta 1944

enot v tujino, predvsem na Koroško, kamor je odšla večina beguncev, vojaških in civilnih, ki po koncu vojne niso želeli priti pod oblast komunistov. Omenil je tudi britansko

izročitev velikega števila pripadnikov protikomunističnih enot nazaj v Jugoslavijo, kar je v večini primerov pomenilo smrt. Smrt na stotinah lokacij, za katere se še vedno ne ve, kje točno ležijo in koliko žrtev je v njih pokopanih. ✕

Dopolnjena knjiga Domobranci, zdravo – Bog daj

Aleš Nose

DOMOBRANCI, ZDRAVO – BOG DAJ

Protikomunistične enote

Pri založbi Modrijan so se po devetih letih odločili za prenovljeno in dopolnjeno izdajo knjige Aleša Nosea Domobranci, zdravo – Bog daj. Knjiga v trdi vezavi ima 464 strani. Predgovor dr. Borisa Mlakarja, ki je kot posebej originalen prispevek označil »sistematičen prikaz enot, njihovih formacij, njihovega

poveljniškega kadra in raznovrstnih pripadajočih identitetnih obeležij oziroma znakov«, je v novi izdaji dopolnil dr. Jože Dežman.

Ta knjiga je delo, ki nam pove, da idealizirane, pristranske podobe enega ali drugega tabora iz državljanske vojne ne zdržijo. Sporoča, da je bolj razumno obsoditi vsakršno vojno, revolucionarno ali protirevolucionarno nasilje. Trpljenje vseh prednikov pa je trpljenje ljudi v skrajnih razmerah, v dobi skrajnosti. Zato pa je druga, dopolnjena izdaja Domobranci, zdravo – Bog daj še vedno usmerjena v bolj strpno in manj nasilno prihodnost. Dragoceno je zbiranje in varovanje sledov, da nam bo resnica dostopnejša – brez zlorabe zgodovine za doseganje premoči nad soljudmi. (Dr. Jože Dežman)

O zgodovini druge svetovne vojne na Slovenskem so največ pisali udeleženci tako na partizanski kot tudi na njej nasprotni strani, vendar so predvsem polemizirali. Ta knjiga je drugačna, napisal je ni udeleženec vojne niti profesionalni zgodovinar, avtorja je zanimalo predvsem določanje v t. i. protirevolucionarnem oziroma protikomunističnem taboru. V knjigi sistematično pred-

stavlja formacije, poveljniški kader in enote, ki so se v taki ali drugačni obliki uvrščale v protipartizanski tabor. Številni dokumenti, nekateri so objavljeni v celoti, ne ponazarjajo le notranje strukturiranosti, temveč tudi vsakdanje življenje legionarjev, vaških stražarjev, četnikov in domobrancev. Predvsem pa nam osebne zgodbe, ki so pogosto edino pričevanje o dogodkih, pomagajo podoživeti vojni čas v vsej krutosti. Pred nami se zvrstijo resnični ljudje, njihove usode v boju (Turjak, Javorovica), njihove parade in pogrebi ter pretresljivo fotografsko dokumentiran umik čez Karavanke v Vetrinj.

Avtor, dolgoletni zbiralec vojaških ostalin in soustanovitelj ter predsednik Društva za zaščito in ohranjanje vojaške zapuščine na Slovenskem, je v knjigo vključil gradivo iz javnih arhivov in muzejev ter mnogih zasebnih zbirk, ki je bilo širši slovenski javnosti večinoma neznano. Objavljenih je več kot tisoč fotografij, pečatov, opis tipov in modelov uniform, kap, čelad, odlikovanj, opreme in oborožitve; avtorjev izvirni prispevek so raznovrstna identitetna obeležja oziroma znaki teh vojska.

Za drugo, prenovljeno in dopolnjeno izdajo je avtor identificiral še več kot dvesto oseb na objavljenih fotografijah. Na novo je napisal poglavje o Javorovici in dodal skoraj popolno organizacijsko shemo enot Slovenskega domobranstva s seznamom domobranskih častnikov.

Knjigo lahko naročite tudi pri založbi Nova Obzorja na telefonski številki 01 24 47 200, info@vseknjige.si ali na naši spletni strani www.vseknjige.si.